

РЕЗЮМЕ

И. Н. Мачусская. Теоретические основы профессионального самоопределения учащихся.

В статье проанализированы теоретические подходы к проблеме профессионального самоопределения учащихся в психолого-педагогической литературе. В большинстве работ отечественных и зарубежных ученых профессиональное самоопределение старшеклассников рассматривается как одна из сторон личностного самоопределения.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение личности, процесс профессионального самоопределения, профессиональная направленность личности, профессиональная ориентация.

SUMMARY

I. Machuska. Theoretical bases of professional self-determination of student.

In the article theoretical approaches are analysed to the problem of professional self-determination student in psychological and pedagogical literature. In most works of domestic and foreign scholars senior professional identity is regarded as one of the parties' personal self-determination.

Key words: professional self-determination of personality, process of professional self-determination, professional orientation of personality, professional orientation.

УДК 37.035.6:398:001.891(477)

Г. Ю. Ніколаї

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

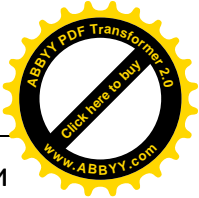
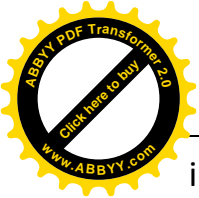
АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті висвітлено розвиток етнопедагогічної думки в Україні в останні десятиліття, визначено сутність понять «народна педагогіка» та «етнопедагогіка», проаналізовані основні напрями етнопедагогічних досліджень та охарактеризовано розвідки сучасних науковців у цій галузі.

Ключові слова: українська народна педагогіка, етнопедагогічні дослідження, національні виховні традиції.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття загострюються суперечності між процесами загальної глобалізації, що охоплює своїм впливом цивілізований світ, намагаючись нівелювати національні культури, усереднити або зовсім замінити їх новою ерзац-культурою, та процесами збереження і примноження національних культурних надбань, зміцнення самосвідомості кожного народу, забезпечення розквіту його культури, віри, моралі, духовності. Протидія цих двох тенденцій зачіпає майже всі сфери суспільства: економіку, політику, ідеологію, мораль, культуру, освіту, у тому числі сферу педагогічної освіти.

Реалізація прагнення України розвиватися як самостійна незалежна держава, відродити та ствердити національну самобутність повинна забезпечуватися глибокими й усебічними дослідженнями свого

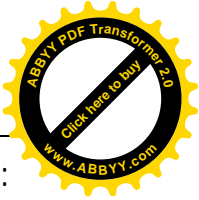
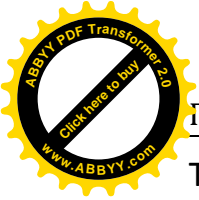
історичного минулого, щоб на цій основі будувати сучасне та планувати майбутнє. Кожна нація володіє великим культурним спадком, вагому частину якого становить безцінний досвід виховання дітей та молоді. У розв'язанні найважливішої національної проблеми – плекання нового покоління українців, гідних своїх славетних предків, значне місце посідають етнопедагогічні дослідження, головним призначенням яких є неупереджена оцінка багатого педагогічного досвіду українського народу, оскільки тільки міцне національне підґрунтя, на якому вкорінені вікові народні традиції, може забезпечити нерозривний зв'язок поколінь, єдність і процвітання українського суспільства.

Народна педагогіка виступає як сукупність життєвих уявлень і практичного досвіду формування особистості у дитячому та юнацькому віці. Ефективному її використанню в сучасному навчально-виховному процесі мають передувати етнопедагогічні дослідження щодо її історії, змісту та виховних можливостей. Про актуалізацію таких досліджень свідчить питоме збільшення їх кількості останнім часом.

Аналіз актуальних досліджень. Основні напрями та народнопедагогічні традиції виховання відображені у працях Н. Жмуд, В. Кузя, М. Лисенко, В. Мадзігона, Р. Скульського, М. Стельмаховича, В. Струманського та ін. Дослідженню цінностей народного виховання присвячені праці І. Беха, В. Оржеховської, О. Пометун, О. Сухомлинської; проблему виховання національної самосвідомості відображено у працях Ю. Руденка та З. Сергійчук.

Взірці педагогічно доцільного застосування етнопедагогічних традицій знаходимо в кандидатських дисертаціях Н. Заячківської, Т. Мацейків, В. Ферштея, у працях В. Каюкова, В. Пилата, Є. Приступи та ін. Прикладні аспекти застосування народних традицій у навчально-виховному процесі середньої загальноосвітньої та вищої педагогічної школи досліджували Т. Дем'янюк, Г. Кловак, Ю. Коломієць, Л. Повалій, Л. Степаненко, С. Стефанюк, О. Столяренко, Л. Юда та ін.

У науково-педагогічному просторі України привертають увагу дослідження, в яких вивчаються етнопедагогічні проблеми інших народів. У цьому контексті згадаємо дисертації М. Дерек (1996), В. Домніч (2001), Л. Кадирової (2009), В. Лисак (1996), В. Махінова (1993), Л. Редькіної (2006), Г. Русин (2006), М. Тадєєвої (1995), М. Хайруддінова (2003), Т. Швець (1996). Заважимо, що останнім часом акцент зміщується на міжкультурні проблеми.

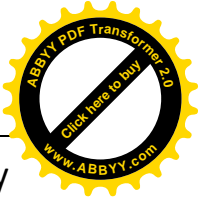
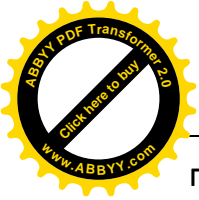
Так, у статті «Етнопедагогічні надбання в соціально-педагогічній діяльності: міжнаціональний контекст» (2007) О. Джус окреслює етнопедагогічні засоби міжетнічної соціалізації; Є. Бубнов (2009) досліджує поліетнічне виховання в Криму, а Т. Цибар (2008) – естетичне виховання у полікультурному середовищі Закарпаття.

Мета статті – систематизувати сучасні українські дослідження в галузі етнопедагогіки.

Виклад основного матеріалу. У «Педагогічному словнику» С. Гончаренка *етнопедагогіка* (з грец. етнос – «плем'я», «народ» і *педагогіка*) розглядається як наука про народну педагогіку. Зазначається, що етнопедагогіка досліджує досвід народу, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній діяльності, досліджує способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення певних явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність чи невідповідність сучасним завданням виховання. С. Гончаренко визначає *народну педагогіку* як галузь емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, які виражаються в панівних у народі поглядах на мету й завдання виховання, в сукупності народних засобів, умінь та навичок виховання й навчання. Джерелами вивчення народної педагогіки, на його думку, є твори фольклору з педагогічним змістом і спрямуванням, етнографічні матеріали, народні виховні традиції, ігри та іграшки, народні й молодіжні свята, досвід сімейного виховання тощо [2].

Першим у вітчизняну педагогічну літературу термін «народна педагогіка» запровадив К. Д. Ушинський, який наголошував, що народна педагогіка є результатом колективного творчого внеску багатьох поколінь у духовну культуру народу, її невід'ємною частиною, вираженням інтересів народу. Згідно з потребами народу вона пропонувала найбільш гуманні й демократичні ідеали виховання.

В «Енциклопедії освіти» знаходимо визначення етнопедагогіки і народної педагогіки. «Етнопедагогіка – міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає і розробляє етнічні складові педагогічної науки: механізми передачі етнокультурних цінностей, архетипів-символів, міфів, стереотипів у процесі виховання і навчання молоді, що сприяє консолідації і розвитку нації; етнічну ідентичність представників різних етнічних спільнот із метою створення найефективніших програм навчання і виховання; шляхи

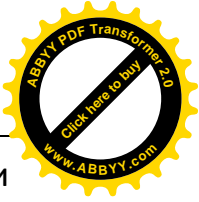
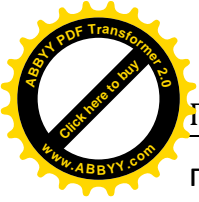

генерування і трансформації через освіту етнічної духовності, менталітету етнічної спільноти, традиційну мовленнєву культурну та ін. для посилення атмосфери толерантності і взаємоповаги; гуманістичну спрямованість до повноцінного життя в полікультурному просторі через гармонійне поєднання у педагогічному процесі етнокультурної самобутності і універсальної культури інформаційно-технологічного суспільства; культурно-духовні зв'язки з людьми різних національностей, віросповідання: пошуки нових форм вербального і невербального спілкування; відповідні теоретичні і практичні знання і вміння для проведення роботи з етнічного, національного виховання» [5, 274].

Народна педагогіка розглядається в «Енциклопедії освіти» як «емпіричні знання і досвід народу з виховання дітей. Зберігаючись у пам'яті, ці знання й досвід передаються наступним поколінням збагаченими й оновленими. Народ у народній педагогіці є й синонімом корінного етносу, і як все населення певної країни або держави, і (у повсякденному вжитку) людських мас, соціально відокремлених від панівних або керівних верств та груп суспільства. Народна педагогіка поєднує в собі народне родинознавство, народне дитинознавство, батьківську педагогіку, народну дидактику, народну деонтологію» [5, 274].

Вивчення галузевих документів та програм виховання дітей і молоді, а також наукових праць (В. Каюков, В. Кузь, О. Любар, Ю. Руденко, З. Сергійчук, В. Скуратівський, М. Стельмахович, Є. Сявавко) дозволяє визначити сутність народної педагогіки та її завдання на сучасному етапі. Народна педагогіка є динамічною виховною системою, яка змінюється й удосконалюється під впливом економічного розвитку суспільства. За сучасних умов вона здобула нові можливості для свого розвитку і втілення у навчально-виховній практиці, а отже потребує серйозного наукового обґрунтування своїх засад в етнопедагогічних розвідках.

Становлення української етнопедагогічної думки відбувалося не на пустому місці. Протягом століть у надрах народної педагогіки накопичувався досвід виховання дітей та молоді. Своєрідну роль у поширенні та розвитку педагогічної думки в Україні відігравали мандрівні студенти і дяки, які, повертаючись із західноєвропейських університетів, приносили в Україну ідеї гуманізму, Відродження, Реформації. Серед передумов становлення української етнопедагогіки вирізняємо освітньо-виховні традиції козацької епохи, що знайшла своє філософсько-

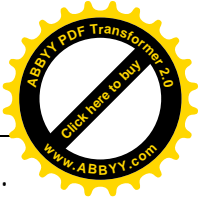
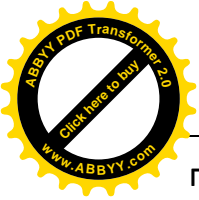
педагогічне обґрунтування у Григорія Сковороди. Не можна переоцінити вплив на становлення етнопедагогіки науково-методичної діяльності викладачів братських шкіл, які цінували досягнення народної педагогіки. Вчені-етнографи та історики XIX ст. підготували міцний ґрунт для української науки європейського рівня.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що виховний потенціал народної педагогіки завжди привертав увагу українських просвітителів, видатних діячів культури. Питання народності виховання свого часу розробляли українські просвітителі М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, наголошуючи на необхідності його впровадження у виховну практику.

О. Сухомлинська, досліджуючи генезу вітчизняної педагогічної науки, підкреслює особливе значення народнопедагогічного елементу в її становленні [7]. Т. П. Усатенко, вирізняючи етапи розвитку українознавчої педагогічної думки, стверджує, що вона завжди була спрямована на збереження національних традицій, боротьбу за українську мову, правдиву вітчизняну історію, а саме: виборювання початкової освіти рідною українською мовою (XIX століття), національної школи з українознавчими предметами (початок XX століття) повноцінних знань історії народу, його духовної і матеріальної культури (впродовж XX століття) [8].

У працях Ю. Ступака «Виховне значення українського фольклору» та М. Стельмаховича «Мудрість народної педагогіки» простежуються, з одного боку, народно-педагогічні ідеї, зафіксовані в усній народній творчості, а з другого – розкривається розвивально-виховна суть фольклору, що закладено вже в самій його природі як вираження колективної творчості. В інших працях М. Стельмаховича обґрунтовується неперехідна цінність народно-педагогічних традицій для всебічного розвитку особистості.

У працях Є. Сявавко увага приділяється особливостям народнопедагогічних традицій у різних регіонах України. Дослідниця доводить цінність традиційних засобів української народної педагогіки як чинників розвитку творчого потенціалу дітей та молоді. Б. Ступарик та Т. П. Усатенко важливим етапом становлення української національної школи вважають звернення вітчизняних педагогів до традицій народної педагогіки у новітній період української історії, збагачення її стимулювально-розвивальними засобами для самоактуалізації молодої людини. Ю. Руденко розглядає українську етнопедагогіку як чинник

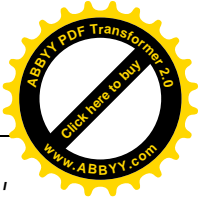
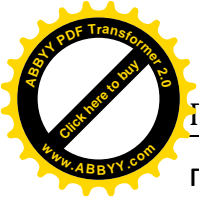
глибшого пізнання народу, його світогляду, психології, творчих здібностей. Г. Пустовіт, В. Струманський розглядають можливості органічного включення народнопедагогічних традицій до структури багатоманітних впливів на особистість в умовах постіндустріального суспільства.

У 90-х роках ХХ століття після набуття нашою державою незалежності розпочинаються активні етнопедагогічні дослідження, в яких вивчаються традиції української народної педагогіки у всьому розмаїтті її засобів. У цей час в Україні в систему роботи з дітьми активно впроваджувалися ідеї особистісно орієнтованого навчання та виховання, причому акцент робився на культурну спадщину народу, глибинні традиції духовності. У галузі педагогіки та прикладної культурології активізувалася робота з обґрунтування теоретико-методологічних основ національного виховання дітей та молоді засобами народної педагогіки, святково-обрядової культури та фольклору.

Загальні концептуальні положення щодо національного виховання на засадах народної педагогіки обґрунтували Ю. Д. Руденко, М. Г. Стельмахович, Є. І. Сявавко та ін., щодо застосування ідей і засобів народної педагогіки у навчально-виховному процесі – Н. М. Соломко, С. К. Стефанюк, Е. М. Цибуля, Л. В. Шемет та ін. Так, Н. М. Соломко зосередила увагу на формуванні творчої активності старшокласників в умовах фольклорно-етнографічного об'єднання; О. І. Жорнову цікавили питання музично-творчого розвитку учнів молодшого шкільного віку засобами дитячого фольклору; О. В. Михайличенко дослідив музично-естетичне виховання дітей та молоді; Л. В. Шемет цікавили шляхи засвоєння дітьми фольклору у групових формах діяльності, коли група становить соціокультурний механізм цього процесу.

Зауважимо, що особливу увагу під час дослідження української народної педагогіки автори звертають на козацьку педагогіку, наголошуючи на її можливостях у вихованні козака-лицаря, патріота, захисника рідної землі зі сформованою українською національною свідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю (В. Каюков, Ю. Руденко, Д. Федоренко, Ю. Фігурний), а також у фізичному розвитку та загартуванні підростаючого покоління (В. Пилат, Є. Приступа).

Наголосимо на тому, що актуалізація етнопедагогічних досліджень в Україні стосується не тільки вивчення надбань української народної педагогіки, але й народно-педагогічних традицій виховання кримських татар, лемків, гуцулів, бойків. Так, лемківська етнопедагогіка стала

предметом наукових досліджень М. Балудянського, І. Брика, М. Гижі, В. Добрянського, В. Кітика, Й. Левицького, В. Марчака, М. Мушинки, І. Орлая, І. Чаковського, І. Щерби.

Різноманітною є проблематика етнопедагогічних досліджень останніх років. О. Гордійчук досліджує етнопедагогічні засоби підвищення ефективності морального виховання учнів початкових класів. Автор вважає, що найбільшу доцільність і результативність виховного впливу забезпечують рідна мова, усна народна творчість, природа, атмосфера рідної домівки, приклад старших і праця молодших школярів [3].

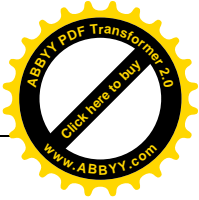
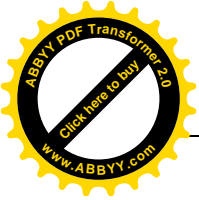
І. Гутник з'ясовує педагогічні засади організації дозвілля підлітків засобами української народної педагогіки. Дослідниця визначає специфіку використання народної педагогіки як історично зумовленої системи навчально-виховних цілей у дозвілєвій роботі з підлітками і пропонує методику розробки цільових культурно-дозвілєвих програм на засадах української народної педагогіки [4].

Л. Левицька здійснює комплексний аналіз вітчизняних і зарубіжних напрацювань з проблеми виховання характеру; з'ясовує передумови виховання характеру в Галичині (1919–1939 рр.). Автор висвітлює етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру у спадщині українських педагогів краю міжвоєнного періоду, а також визначає можливості застосування історичного досвіду у сучасних умовах [6].

О. Березюк вважає, що етнопедагогічна підготовка майбутнього вчителя є необхідною для розвитку його творчого потенціалу. Формування креативного, ініціативного, самокритичного педагога може бути здійснено лише тоді, коли майбутній учитель уже в роки навчання буде ознайомлений не лише з новітніми технологіями освіти, а й з високопрофесіональним використанням надбань народної педагогіки у повсякденній роботі сучасної школи [1].

Стає очевидним, що спектр досліджень у галузі етнопедагогіки постійно збагачується, корелюючись з актуальними проблемами сучасної науки.

Висновки. Останнім часом в Україні значно збільшується кількість досліджень вітчизняних народнопедагогічних традицій, завдяки чому етнопедагогіка набуває статусу окремої наукової галузі педагогіки, що вивчає зміст, методи і засоби народної педагогіки етносів, які проживають на території України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березюк О. С. Етнопедагогічна підготовка майбутнього вчителя / О. С. Березюк // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2004. – № 19. – С. 51–53.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гордійчук О. Етнопедагогічні засади формування духовно-морального світу молодшого школяра / О. Гордійчук // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Чернівці, 2005. – Вип. 248. – С. 40–46.
4. Гутник І. М. Українська етнопедагогіка як основа сучасної навчально-виховної системи // Наукові записки. Серія : Педагогіка. – ТНПІ ім. В. Гнатюка, 2005. – № 4. – С. 18–23.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Левицька Л. Я. Етнопедагогічні аспекти виховання характеру в українській педагогіці Галичини (1919–1939) : [монографія]. – Дрогобич : Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2006. – 222 с.
7. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2002. – № 10–11 (99–100), жовтень–листопад. – С. 3–4.
8. Усатенко Т. П. Українська національна школа: минуле і майбутнє (українознавчий вимір) / Усатенко Т. П. – К. : Наук. думка, 2003. – 284 с.

РЕЗЮМЕ

Г. Ю. Николаи. Актуализация этнопедагогических исследований в независимой Украине.

В статье освещено развитие этнопедагогической мысли в Украине в последние десятилетия, определена сущность понятий «народная педагогика» и «этнопедагогика»; проанализированы основные направления этнопедагогических исследований и охарактеризованы поиски современных ученых в этой отрасли.

Ключевые слова: украинская народная педагогика, этнопедагогические исследования, национальные воспитательные традиции.

SUMMARY

H. Nikolai. Actualization of ethnopedagogical research in independent Ukraine.

The author outlines the development of ethnopedagogical studies in Ukraine during the past decades, determines the content of notions traditional pedagogy and ethnopedagogy, analyzes the basic spheres of ethnopedagogical research and characterizes the works of contemporary researchers in this fields.

Key words: ukrainian traditional pedagogy, ethnopedagogical research, traditional upbringing.